

УДК 502.72

**Ю. С. Голік, к.т.н, доц.; О. Е. Ілляш, к.т.н, доц.; І. А. Піддубник;
А. А. Мосейчук**

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛТАВЩИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Проведено моніторинг стану виконання обласної екологічної Програми Полтавської області терміном до 2010р., в рамках якого виконано аналіз реалізації запланованих Програмою заходів та розподілу обсягів їх фінансування з фонду охорони навколишнього природного середовища області, проведено оцінку сучасної екологічної ситуації та визначена пріоритетність екологічних проблем, внесені пропозиції щодо подальшої ефективної реалізації Програми.

У 2001 році Полтавська обласна Рада прийняла рішення про затвердження “Програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної політики з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на період до 2010 року” (Програма) [1].

За останні роки сформувалися нові реперні точки, які мають впливові рішення на визначення екологічних завдань. В 2003 році Україна зустрічала міністрів екології держав Європи на форумі «Довкілля для Європи», де обговорювалися напрями екологічного розвитку як Європи, так й України [2]. Пріоритетом екологічної політики визначено довгострокове прогнозування на регіональному рівні тенденцій розвитку економіки, можливостей раціонального використання природної ресурсної бази, застосування сучасних технологій природокористування в умовах зменшення навантаження на навколишнє природне середовище та найголовніше – поліпшення стану здоров’я населення й підтримання його на високому рівні.

Тому з позицій першого п’ятиріччя Програми безумовно важливо знати, як виконуються програмні положення, чи правильно визначено пріоритетні напрями в екологічній політиці Полтавської області, чи є ефективним економічний механізм вирішення екологічних проблем Полтавщини.

У перший період 2001-2005рр. Програмою передбачалось: здійснення першочергових заходів, направлених на стабілізацію стану довкілля в області; розроблення й активне упровадження програм екологічної освіти, виховання та екологічного інформування населення; розроблення на регіональному рівні економічних стимулів запровадження природоохоронних заходів; створення ефективної системи контролю екологічного стану в області [1].

Основною спрямованістю другого періоду (2006-2010рр.) є подальший розвиток системи моніторингу довкілля Полтавської області та створення умов раціонального використання як природного, так й соціально-економічного потенціалу області з урахуванням екологічно значущих чинників.

Таким чином, у 2005 році сформувалась необхідність *проведення моніторингу стану виконання Програми*, здійснення оцінки сучасної екологічної ситуації в області, визначення пріоритетності проблем, пошуку шляхів та засобів щодо їх вирішення й внесення відповідних корегувань у програмні рішення [3].

Для одержання найбільш об’єктивного результату до виконання моніторингу Програми було залучено значне коло фахівців: громадські експерти та діячі, науковці, спеціалісти державних установ й підприємств, молодь, студенти.

Перш за все, був виконаний аналіз реалізації та розподілу запланованих Програмою заходів за напрямками природоохоронної діяльності (рис.1).

Переважаюча кількість запланованих програмних заходів направлена на охорону і відновлення водних ресурсів – 68 заходів (чи 38,4% від їх загальної кількості), але з них 72% залишилося не виконаними. Основною причиною низької ефективності виконання заходів з охорони і відновлення водних ресурсів в області є відсутність в районах і містах достатніх обсягів фінансування й відповідно багатостадійне виконання цих заходів, що в кінцевому рахунку призводить навіть до певного погіршення екологічного стану водних джерел області.

Найбільш стабільним рівнем виконання відзначаються заходи із створення об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) – 6 заходів (чи 3,4% від загальної кількості заходів), з яких на кінець 2005р. було виконано 5 заходів. Крім того, були розроблені й видані науково-інформаційні матеріали щодо найцінніших об'єктів природно-заповідного фонду “Еталони природи Полтавщини” та “Атлас рідкісних і зникаючих рослин” для Полтавщини.

Достатньо ефективно в області реалізуються заходи щодо лісорозведення та створення захис-

Рис.1. Розподіл запланованих заходів за напрямами природоохоронної діяльності

них лісонасаджень – 47 заходів (26,5% від загальної кількості), з яких виконано у повному

обсязі 20 заходів, 13 – знаходяться у стадії поетапного виконання. Завдяки цьому рівень лісистості території Полтавщини у 2005р. досяг 8,6% і характеризується стабільними тенденціями щодо

зростання й реальними можливостями досягнення у 2010р. рівня 10%.

Низьким рівнем з точки зору як планування, так й виконання характеризується напрям заходів щодо поводження з відходами – 11 заходів (чи 6,2% від загальної кількості), з яких 45,5% – не виконано. Заходи щодо знешкодження непридатних пестицидів і отрутохімікатів не проводились в області у період 2000-2005рр. взагалі.

Позитивним результатом реалізації Програми у I період став розвиток напрямку екологічної освіти, виховання та екологічного інформування в області, що виразилось у: створенні “Екологічної бібліотеки Полтавщини” із щорічним виданням тематичних інформаційно-аналітичних випусків (“Екологія і здоров’я”, “Екологія м.Полтави”, “Екологія Полтавщини”); створенні та щоквартальному виданні Кременчуцького міського екологічного бюлетеню “Світ довкілля”; виході регіонального екологічного журналу “ЕКОЛОГІЯ +”; виданні збірника прикладних матеріалів “Посібник природоохоронця”; організації та проведенні науково-практичних конференцій з екологічної тематики та ін.

Не вирішеними в області залишилися задачі, спрямовані на розвиток економічних стимулів запровадження природоохоронних заходів.

Не достатньо ефективно на перший період Програми розвивався напрям створення системи комплексного моніторингу за екологічним станом довкілля в області. Позитивним результатом є те, що відповідно до розпорядження Мінприроди України (від 26.08.2003р. №537-р) в Полтавській області розпочато формування спеціалізованої неурядової регіональної структури – інформаційно-моніторингового центру, зусилля якого будуть спрямовані на збір, наукове обґрунтування та розповсюдження інформації стосовно стану довкілля та здоров’я населення.

В ході моніторингу виконання Програми був здійснений аналіз розподілу обсягів фінансування природоохоронних заходів з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області (фонду ОНПС) у 2001-2005рр. (рис.2). Найбільша кількість коштів з фонду ОНПС області націлена на заходи, пов’язані з вирішенням проблем охорони і раціонального використання водних ресурсів. До цієї групи входять, перш за все, заходи щодо поліпшення екологічного стану річок області, але найбільша частина цільових коштів спрямовувалась на вирішення питань комунального господарства (будівництво самопливних напірних каналізаційних колекторів, каналізаційних очисних споруд, реконструкцію систем каналізації та ін.), на які щорічно виділялися кошти у розмірі 37,3 – 46,0% від загальних обсягів фінансування з фонду ОНПС області.

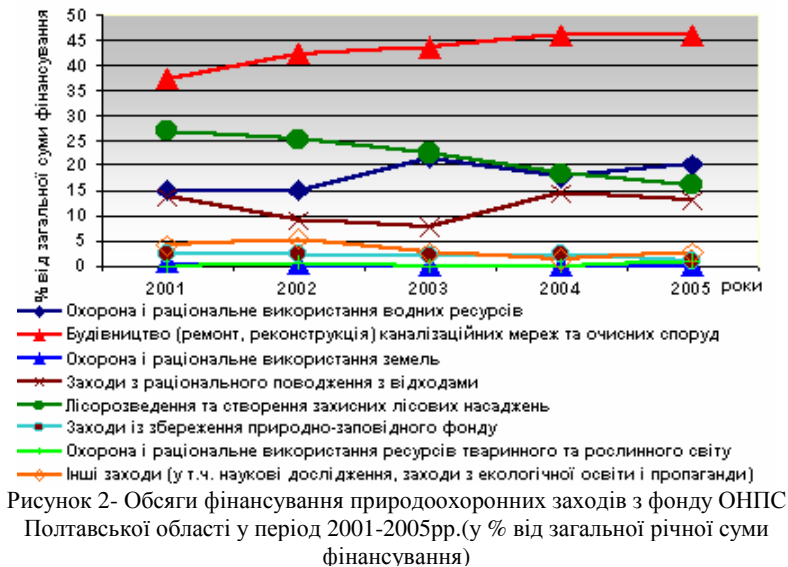

Рисунок 2- Обсяги фінансування природоохоронних заходів з фонду ОНПС Полтавської області у період 2001-2005рр.(у % від загальної річної суми фінансування)

У той же час за період 2001-2005рр. певним спадом характеризується тенденція фінансування таких напрямів природоохоронної діяльності як лісорозведення та створення захисних лісових насаджень, заходи із збереження природно-заповідного фонду. На надзвичайно низькому рівні знаходиться рівень фінансування заходів з охорони і раціонального використання ресурсів тваринного і рослинного світу, охорони та раціонального використання земель.

В рамках моніторингу виконання Програми була проведе-

на оцінка сучасної екологічної ситуації в Полтавській області, яка виявила необхідність перегляду пріоритетності проблем та відповідних програмних рішень. Для загального аналізу ситуації увесь комплекс найбільш актуальних питань в Полтавській області систематизовано в ієрархічну піраміду (рис.3).

Серед першочергових заходів залишилися: заходи щодо будівництва, реконструкції (ремонту) каналізаційних мереж та споруд для очищення комунальних стоків населених пунктів; водоохоронні заходи (розчистка, берегоукріплення поверхневих водних джерел); інженерний захист територій від підтоплення; заліснення територій та охорона лісів і лісозахисних смуг. Перший напрям заходів має безпосереднє відношення до сфери діяльності житлово-комунального господарства та його функціональних забор'язань, тому потребують сумісного розгляду та поєднаної фінансової підтримки як з боку екологічного фонду (ОНПС), так й фонду ЖКГ області та місцевих бюджетів.

Особливої актуальності в області набули заходи щодо будівництва (добудови) полігонів твердих побутових й промислових відходів та заходи щодо знешкодження непридатних пестицидів і отрутохімікатів й забезпечення безпечних умов їх зберігання.

Одним із пріоритетних питань з точки зору поліпшення стану здоров'я людей є ліквідація забруднення підземних водоносних горизонтів та забезпечення населення питною водою належної якості в окремих районах та населених пунктах області.

Актуальними питаннями, що сформувалися в останні роки в області, стали: ліквідація (реконструкція) накопичувачів токсичних відходів; винесення у натуру (на місцевість) меж водоохоронних санітарних зон поверхневих водних джерел; проведення тампонажних робіт (чи консервація) водних свердловин, які не експлуатуються; заходи щодо роздільного збирання ТПВ, окремого збору ресурсоцінних відходів та їх утилізації.

Все більшої актуальності для області набувають заходи щодо зменшення впливової діяльності об'єктів нафтогазового комплексу на довкілля, зокрема: створення системи моніторингу за станом ґрунтів, підземних вод, атмосферного повітря в зонах впливу нафтогазових об'єктів; здійснення систематичного контролю за рекультивацією земель на ділянках розташування нафтогазових об'єктів.

Окрема увага з боку як державних природоохоронних органів, так й громадських екологічних організацій приділяється питанню створення регіональної системи моніторингу за станом довкілля із формуванням моніторингового центру та регіональної бази даних щодо стану довкілля та здоров'я населення області.

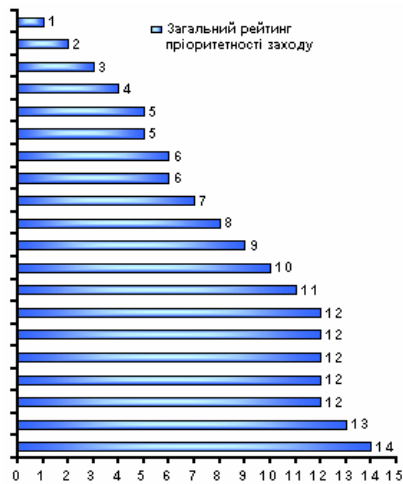

Рис.3 – Характеристика пріоритетності природоохоронних заходів в Полтавській області

1 – будівництво (ремонт чи реконструкція) каналізаційних мереж; 2 – будівництво (добудова, реконструкція) полігонів ТПВ; 3 – розчистка річок та ремонт ставків і водосховищ; 4 – знешкодження непридатних пестицидів і отрутохімікатів; 5 – будівництво чи реконструкція очисних споруд; берегоукріплення річок і водосховищ; 6 – заходи з охорони атмосферного повітря; інженерний захист територій від підтоплення; 7 – ліквідація забруднення водоносних горизонтів і забезпечення населення питною водою; 8 – ліквідація чи реконструкція накопичувачів токсичних відходів, їх утилізація; 9 – проведення тампонажних робіт водних свердловин; 10 – винесення у природу (на місцевість) меж водоохоронних санітарних зон; 11 – будівництво об'їздної дороги; 12 – створення та облаштування об'єктів і територій ПЗФ; впорядкування та технічне оснащення сільських звалищ ТПВ; заліснення територій; заходи щодо роздільного збирання та утилізації відходів; створення системи моніторингу за станом довкілля; 13 – створення, охорона та передача власникам захисних лісосмуг; 14 – залуження земель.

Таким чином, недостатня ефективність виконання екологічної Програми у період 2001-2005рр. викликана не тільки обмеженими обсягами фінансування заходів, а й нераціональністю розподілу коштів між напрямками природоохоронної діяльності та недостатнім залученням коштів з інших джерел (фонду ЖКГ, місцевих бюджетів, коштів промислових підприємств, приватних осіб та інвесторів). Передумовою для зміни ситуації щодо реалізації запланованих заходів на період 2006-2010рр. є більш активна участь громадських експертів, науковців, підприємців при вирішенні екологічних проблем, їх плідна співпраця з державними установами та достатньо високий рівень екологічного інформування в Полтавській області.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Онищенко О.Г., Голік Ю.С., Ілляш О.Е., Комеліна О.В., Єгоров В.С., Мірзаєва О.О. Програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної політики з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на період до 2010 року / Видання Полт. держ.техн.ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2001. – 220с.
2. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі / Спеціальне видання до 5-ої Все європейської конференції міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи”. – Київ, 2003. – 128с.
3. Екологія Полтавщини. Аналіз виконання програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної політики з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на період до 2010 року. “Екологічна бібліотека Полтавщини”. Випуск 3 / за ред. Ю.С.Голіка, О.Е.Ілляш. – Полтава: Полтавський літератор, 2006. – 305с.